

целесного процесса горевания, который является причиной появления дуалистического знания.

Ключевые слова: танец, бутто, страдания, горе, эмпатия, знания, пустота.

Michael Weiss - Ph.D., M.A., Postdoctoral Researcher in Social and Cultural Anthropology, Lecturer at C.G. Jung Institute Zurich (Vienna, Austria; Zurich, Switzerland). E-mail: michael.weiss@univie.ac.at

Майкл Вайс – доктор філософії, магістр гуманітарних наук, науковий співробітник з ученим ступенем у галузі соціальної та культурної антропології, викладач в Інституті імені К.Г. Юнга у м. Цюрих (м. Відень, Австрія; м. Цюрих, Швейцарія). E-mail: michael.weiss@univie.ac.at

УДК 37.035.6

МОРАЛЬНІ ІДЕАЛИ – ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ (ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ЕКСКУРС)

О. В. Вербовський

В статті досліджується проблема моральних ідеалів у контексті ціннісних орієнтирів військово-патріотичного виховання. Здійснено аналіз зміни ціннісних орієнтирів військово-патріотичних виховання в різні історичні періоди, що обумовлено рівнем соціальних відносин, релігією, етнічними особливостями та іншим.

Ключові слова: моральний ідеал, ціннісні орієнтири, військово-патріотичне виховання, патріотизм.

Актуальність проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. На нинішньому етапі розвитку цивілізації відносини між різними державами складаються не тільки в душі культури миру, але й стають загрозливими з боку міжнародного тероризму, територіальних, етнічних, релігійних домагань. Тому головною військовою доктриною нашої країни стали гарантований національний захист України від зовнішньої військової небезпеки, запобігання війнам, підтримка міжнародного миру і безпеки. В цих умовах значно актуалізується проблема військово-патріотичного виховання підростаючих поколінь.

Дані соціологічних досліджень свідчать, на жаль, не тільки про втрату почуттів патріотизму, деідеологізації значної частини молоді, але й про її десоціалізацію, зростання індивідуалістичних, егоїстичних настроїв, прагненні вирішувати в основному тільки особистісні проблеми.

У цьому контексті важливе місце займає звернення як до вітчизняного, так і світового історико-педагогічного досвіду з військово-патріотичного виховання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Результати аналізу історичної, етнографічної, психолого-педагогічної літератури свідчать, що проблема військово-патріотичного виховання привертала увагу багатьох дослідників.

У визначенні змісту, суті, методики формування організаційних форм з виховання у підлітків патріотизму особливу роль зіграли П. Блонський, Г. Ващенко, А. С. Макаренко, І. Огієнко, В. Сухомлинський, С. Шацький та ін.

Питання військово-патріотичного, патріотичного, громадянського виховання стали предметом наукових досліджень останніх років. Це, передусім, роботи О. Абрамчук, В. Бебика, Т. Вайди, М. Головатого, Є. Головахи, К. Дорошенко, М. Зубалій, В. Івашковського, В. Макаренко, С. Матвієнко, В. Москаленко, П. Онищука, Г. Пустовіта та ін.

Мета статті – здійснити історико-педагогічний аналіз моральних ідеалів у контексті ціннісних орієнтирів військово-патріотичного виховання.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Військово-патріотичне виховання – це систематична ціленаправлена педагогічна діяльність по формуванню у учнів високої патріотичної свідомості, почуттів вірності своїй батьківщині, цілеспрямованість до виконання свого громадського обов'язку.

Якщо ми говоримо про моральні ідеали військово-патріотичного виховання, то слід зазначити, що в різні історичні епохи вони змінювалися в залежності від соціальних потреб суспільства.

В цілому моральний ідеал – це найдосконаліший, безумовний, універсальний зразок високоморальної особистості, яка володіє всіма відомими добродіями, кожна з яких максимально досконала.

Одні етики виводять це поняття з уявлення про природу і сутність добра, а інші вважають, що уявлення про добро і належне орієнтовані на моральний ідеал, тобто є похідними стосовно нього.

Моральний ідеал ґрунтується на всьому кращому, що акумульовано в моралі на конкретному етапі її розвитку і поєднано в образі ідеальної особистості, на який потрібно рівнятися.

Моральний ідеал добре відображений в усній народній творчості будь-якого народу світу. Кожен народ чи народність має свого героя (чи героїв), які втілюють ті риси характеру та якості особистості, які народна думка вважає гідними справжньої людини. Гільгамеш у Вавилоні, Геракл у давній Греції, Кухулін у давній Ірландії, Ілля Муромець у Київській Русі – цей перелік можна було би подовжити. В кожному такому герої уособлений народний ідеал і обов'язково до характерних рис ідеального героя включається любов до рідної землі, прагнення захистити її від зла (людей чи стихійного лиха).

Особливості розвитку цивілізацій Стародавнього світу, відмінності релігій, звичаїв і традицій, різноманітність етнічних, економічних і соціокультурних чинників закономірно породжували своєрідність підготовки підростаючого покоління до військової служби.

В епоху античності патріотизм проголошувався вищою доброчинністю особистості. Сократ це висвітлював у положенні про те, що Вітчизна і Закони – вище і дорожче батька і матері. Батьківщина свята: її потрібно шанувати. Справедливість – це виконання волі Держави [6, с.132].

В плані військово-патріотичного виховання підростаючого покоління в Стародавньому світі особливо виділялася Спарта. Історичні умови створення та існування Спартанської держави обумовили специфіку життя її громадян в постійному стані воєнної напруги, перманентної готовності до бойових дій. Тому система спартанського військово-патріотичного виховання мала на меті виробити з кожного спартанця досконалого воїна. Головну увагу спартанці звертали на розвиток фізичної сили, витривалості і сміливості. Фізична сила, безстрашність і спритність в Спарті цінувалися понад усе.

Афінська система виховання увібрала в себе риси демократичної республіки. Мета афінського виховання – досягнення калокотатії – гармонії тіла і духу через розвиток духовних обдарувань особистості. Молодь зобов'язували вивчати напам'ять великі уривки з рукописних книг моральних та патріотичних повчань.

В епоху середньовіччя вдосконалення військового досвіду і подальший розвиток теоретичних основ військового виховання і навчання підтвердили значущість соціальних аспектів, форм і методів підготовки підростаючого покоління, що стали, по суті, закономірним підсумком суспільного розвитку раннього середньовіччя. В цей період посилювався вплив релігії на процес формування підростаючого покоління, виникли наукові основи військово-патріотичного виховання. Ідеї патріотичного виховання знайшли своє віддзеркалення в літературі Київської Русі, зокрема, в таких творах, як «Слово о полку Ігореве», «Повість временних літ», «Притчі» і «Слова» Кирила Туровського, «Моленія» Данила Заточника, «Читання» ченця Києво-Печерського монастиря Нестора, «Повчання» київського князя Володимира Мономаха, «Руська Правда» київського князя Ярослава Мудрого та ін.

В середні віки на Сході зароджується одна з сучасних світових релігій – іслам. В арабських племенах це віровчення мало велике значення у військово-патріотичному вихованні. Іслам обіцяв за хоробру смерть в бою всі блага в потойбічному світі, а тут, на землі, вимагав повної покори каліфам (тобто заступникам пророка Мухаммеда, які були духовними владиками і світськими повелителями). «Іслам, – за твердженням Дельбрюка, – не релігія, подібно християнству, а військово-політична організація народу» [1, с. 149-150].

Подальший розвиток патріотизм як особлива якість людини дістав в добу Відродження, коли виник гострий інтерес до проблем людини, її виховання. Гуманісти (ідеологи Відродження) прагнули поставити інтереси людини понад державними, вузькопрагматичними інтересами. Свої погляди гуманісти намагалися донести до широкого загалу у вигляді описів вигаданих країн і земель, вкладаючи в ці розповіді свої уявлення про досконалий лад у державі та ідеальні стосунки між людьми і державою, як Т. Мор у праці «Утопія» та Т. Кампанелла у книзі «Місто Сонця» [5, с. 207].

Новизна ренесансних підходів до рішення задач військово-патріотичного виховання виражалася в оновленні ідеалу духовного і фізичного розвитку особистості, здатної на самостійні і суспільно-корисні дії; спонуці і розвитку у підростаючого покоління національної самосвідомості; актуалізації ідей і досвіду військового мистецтва Римської імперії; посиленні уваги до ідей незалежності і пробудження відчуття єдності етносу; критиці християнського аскетизму і недоліків лицарського виховання тощо.

Результати аналізу педагогічних поглядів пізнього Відродження дозволяють зробити висновки про те, що напередодні Нового часу у

сфері військово-патріотичного виховання поступово відбувається перехід від релігійної до світської системи. Головна мета військово-патріотичного виховання визначалася як забезпечення підготовки до життя в суспільстві відповідно до тих установок і цінностей, яке воно декларувало.

Ідеї гуманістів доби Відродження (зокрема, про патріотичні почуття громадян) показують, що в певних конкретних історичних умовах (особливо під час боротьби за незалежність країни) посилюється необхідність патріотичного, громадянського виховання. Орієнтація ідеологів Відродження на героїчний ентузіазм особистості піднімала народ на боротьбу за національну незалежність.

Аргументуючи новий зміст принципу природовідповідності, який дістав свій вираз не тільки в дидактиці Я.А. Коменського, але і в педагогічних переконаннях Ф. Нокса, М. де Монтеня, науковці Нового часу створили передумови побудови системи військово-патріотичного виховання. Я.А. Коменський, В. Ратке та ін. об'єктивно формували теоретичні основи виховання патріотів, людей, готових і здатних з честю і гідністю виконувати обов'язки військової служби.

Розкриваючи історичну сутність українського патріотизму потрібно відзначити, що він складався в результаті тривалого історичного розвитку української нації. На процес зародження, розвитку та існування патріотизму народів України, на наш погляд, впливало і впливають декілька факторів:

1. Природний чинник, тобто прекрасна природа та краєвиди України. Нездарма усна народна творчість (що є могутнім засобом формування патріотичних почуттів) в піснях, казках, думках прославляє Україну як «край веселий», тобто прихильний до людей, що його населяють та захищають.

2. Фактор постійної загрози захвату та знищення народу як такого. Самим своїм природним розташуванням Україна знаходиться на перехресті шляхів Північ-Південь та Схід-Захід. Це були шляхи не тільки мирної торгівлі та подорожей, але здебільшого (особливо в середньовіччі) – ворожих військ та орд. На землі України зазіхали всі її сусіди близькі й далекі. Тому населення повинно було виробляти у себе не тільки конкретні військові навички та вміння, але й психологічні якості, що давали можливість переносити тяжкі випробування, холод, голод, фізичні навантаження, жорстокі тортури в ході боротьби за свою землю. Серед цих якостей патріотизм займав чільне місце. Саме завдяки йому запорізькі козаки малим числом перемагали великі армії

ворогів, наводячи жах на турецьких та татарських загарбників, польських панів та війська московського царя. Історія козацького війська – справжня скарбниця військових традицій для нас [3, с. 133-290]. В Україні сформувався ідеал козака-патріота, який поєднував тверду віру в Бога, відданість православної Церкві, жертвну любов до Батьківщини. Е. Лясота називає козаків хоробрими, які з ранніх років займаються військовою справою, прекрасно вивчили ворога – турків і татар і мають великий вплив в Україні і Польщі [7, с. 59-60].

Українські дослідники О. Корнієнко та О. Притула справедливо вважають, що козацька доба в історії України принесла як самій Україні, так і світу нову, виключно ефективну, багаторівневу систему загального та військово-патріотичного виховання [2].

Гасло, яким визначалися вища мета буття та головне призначення українського козака – «Воля. Віра. Україна» – є, на думку дослідників, основою і ідеєю системи українського виховання. У реалізації цієї ідеї козацтво утворило потужний соціальний організм з військово-демократичним устроєм, який здатний був збройно захистити власні політичні та соціально-економічні інтереси.

Помітне поживлення у розвитку патріотизму українців відбулося у першій половині XIX ст., в кінці XIX ст. та на початку XX ст. і розвивалося в контексті загальної боротьби нашого народу за своє національне відродження [4, с. 41]. Про це свідчить поява поеми І. Котляревського «Енеїда», твору, що утверджує дух козацького бойового товариства, мужність і патріотизм.

Радянська влада вимагала нового типу патріотизму, що ґрунтувався на двох основних ідеях: ідеї пролетарського інтернаціоналізму та ідеї перетворення конгломерату народів СРСР у нову спільноту людей – «радянський народ». На втілення цих основних ідей у життя, перетворення їх на дійсність були спрямовані численні ідеологічні заходи та засоби. І треба визнати, що ця діяльність була достатньо ефективною, що виявилось під час Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років. Воїни різних національностей встали на захист своєї радянської Батьківщини і показали приклади героїзму, що здивували весь світ.

Таким чином, можна зробити висновок, що в радянський період відбулася повна «соціалізація» терміну «патріотизм». Патріотизм був поставлений в залежність від вузькопартійних, політичних цілей «класової боротьби і класових інтересів пролетаріату». Формування патріотичних якостей в системі патріотичного виховання носило

національно-державний, мілітаристичний характер. У молодого покоління культивувався відданість державі (що ототожнювалася з Партією, що підмінила релігію).

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Таким чином, історичний аналіз проблеми морального ідеалу військово-патріотичного виховання дає підстави для висновку про те, що розвиток поняття патріотизму відбувався у логіці від примітивного, первісного почуття єдності зі своїм родом, племенем до статусу одного з основних психічних утворень духовної сфери людини.

Патріотизм розуміється нами як одна з найбільш значущих, не скороминущих цінностей, властивих всім сферам життя суспільства і держави, що є найважливішим духовним надбанням особистості. Він характеризує вищий рівень її розвитку і виявляється в активно-діяльній самореалізації на благо Вітчизни. Патріотизм втілює любов до своєї Батьківщини, причетність до її історії, культури, досягнень, проблем, поразок і недоликів. Патріотизм є стрижнем будь-якої громадської чи державної діяльності, однією з основних умов ефективного функціонування всієї системи соціальних і державних інститутів.

В історичному плані патріотизм є джерелом духовних і етичних сил і здоров'я суспільства, його життєздатності і сили, які особливо виявляються на переломних етапах розвитку, під час великих, історично значущих подій, в роки важких випробувань.

Література

1. Дельбрюк Г. История военного искусства : в рамках политической истории: [пер. с нем.] / Г. Дельбрюк. – Т. 3 : Средневековье. – М. : Воениздат, 1938. – 464 с.
2. Корнієнко О. Військово-патріотичне виховання в козацькій традиції [Електронний ресурс] / Корнієнко О., Пригула О. – Режим доступу: <http://www.spas.net.ua/statti/vyhovannja.shtml>.
3. Крип'якевич І. Історія українського війська / Крип'якевич І., Гнатевич Б., Стефанів З. та ін. – Львів : Світ, 1992. – 702 с.
4. Любар О. О. Історія української педагогіки / Любар О. О., Стельмахович М. Г., Федоренко Д. Т. / За ред. М.Г. Стельмаховича. – К. : ЗМН, 1998. – 358 с.
5. Мор Т. Утопія. Місто Сонця : [пер. з лат.] / Мор Т., Кампанелла Т. – К. : Дніпро, 1988. – 207с.
6. Нерсисянц В. С. Политические учения Древней Греции / Нерсисянц В. С. – М. : Наука, 1979. – 203 с.
7. Січинський В. Чужинці про Україну / Січинський В. – К. : Довіра, 1992. – 255 с.

МОРАЛЬНЫЕ ИДЕАЛЫ – ЦЕННОСТНЫЕ ОРИЕНТИРЫ ВОЕННО-ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ (ИСТОРИКО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ЭКСКУРС)

А.В. Вербовский

В статье исследуется проблема моральных идеалов в контексте ценностных ориентиров военно-патриотического воспитания. Осуществлен анализ изменения ценностных ориентиров военно-патриотического воспитания в различные исторические периоды, что обусловлено уровнем социальных отношений, религией, этническими особенностями и т.д.

Ключевые слова: моральный идеал, ценностные ориентиры, военно-патриотическое воспитание, патриотизм.

MORAL IDEALS – VALUE REFERENCE POINTS OF MILITARY AND PATRIOTIC EDUCATION (AN EXCURSION INTO THE HISTORICAL AND PEDAGOGICAL DOMAIN)

O.V.Verbovskiy

The article is devoted to the examination of the problem of moral ideals in the context of value reference points of military and patriotic education. The author analyses the changes of value reference points of military and patriotic education in different historical periods caused by the level of social relations, religion, ethnic features, etc.

Key words: moral ideal, value reference points, military and patriotic education, patriotism.

Вербовський Олександр Володимирович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м.Севєродонецьк). E-mail: sasha13.ru@mail.ru

Verbovskiy Olexandr Volodimirovich – Ph.D., assistant professor of pedagogy Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine). E-mail: sasha13.ru@mail.ru